

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Ondřej Fiala

Norsko a evropská integrace

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Ondřej Fiala**

Vedoucí práce: **Mgr. Tereza Hořejšová**

Oponent práce: **PhDr. Lucie Brožová**

Datum obhajoby: 2008

Hodnocení: 1

Bibliografický záznam

FIALA, Ondřej. *Norsko a evropská integrace*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2008. 41 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Tereza Hořejšová.

Anotace

Bakalářská práce „Norsko a Evropská integrace“ pojednává o specifickém vztahu Norska k procesu evropské integrace. Časově je vymezena druhou polovinou 20. století a sleduje proměny a vývoj složitého procesu začleňování Norska do evropských integračních struktur. Na základě analýzy historických, politických, ekonomických i sociálních faktorů se ve své práci zabývám otázkou, proč je přístup Norska a jeho občanů k ideji evropské integrace svým způsobem svébytný. Norsko totiž splňuje všechna kritéria pro vstup do EU, přesto jejím členem není, a to z vlastní vůle svých občanů, kteří ve dvou referendech (1972 a 1994) vyslovili nesouhlas se vstupem své země do této organizace.

V prvních kapitolách popisují poválečné období, kdy Norsko navazovalo či obnovovalo vztahy s evropskými mocnostmi a začalo se zapojovat do mezinárodních organizací, které si kladly za cíl liberalizaci vzájemného obchodu. Na základě vnějších okolností pak norská vláda dvakrát usilovala o vstup země do ES (později EU). V dalších kapitolách pak analyzuji obě referenda, abych poukázal na hlavní důvody, které zapříčinily jejich výsledek. Věnuji se též problematice současných vztahů Norska s EU a popisují možnosti budoucího vývoje v těchto vztazích.

Annotation

Bachelor thesis „Norway and European integration“ deals with the specific relationship between Norway and the process of the European integration. It is dated to the second half of the 20th century and traces the changes and evaluation of the difficult process of integrating Norway into the European structures. Based on the analysis of historical, political, economical and social factors I deal with the question Why is the stance of Norway and its inhabitants to the idea of the European integration so specific? Norway fulfils the conditions for the access to the EU, but nevertheless, it isn't a member state, due to the will of its citizens, who expressed their disagreement with the accession of their country to the EU in two referendums (1972 and 1994).

In the first chapters I describe the postwar era, when Norway created or reestablished its relations with European powers and began to participate in international organizations, which aimed to liberalize trade conditions. On the base of outer circumstances, the Norwegian government struggled for the accession of the country to the European Community (later the European Union) for two times. In the next chapters, I seek to analyze both referendums, in order to point out the main reasons, which caused their results. I also deal with the questions of current relations between Norway and the EU and I describe the possibilities of the future evaluation of these relations.

Klíčová slova

Norsko, Evropská unie, referendum, integrace, Evropské sdružení volného obchodu

Keywords

Norway, European Union, referendum, integration, European Free Trade Agreement

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20. 5. 2008

Ondřej Fiala

OBSAH

1. Úvod.....	7
1.1 Charakteristika tématu.....	7
1.2 Formulace teze.....	7
1.3 Metodologie a rozbor použitých pramenů.....	8
1.4 Popis struktury práce.....	8
2. Historické předpoklady specifického postoje k integraci.....	10
3. Počátky integračního procesu.....	12
3.1 Hospodářská a politická situace po válce.....	12
3.2 Iniciativa vzniku ESVO.....	13
3.3 Na slepé cestě do Evropy.....	15
3.4 Referendum 1972.....	17
4. Od eurosklerózy k dalšímu referendu.....	20
4.1 70. a 80. léta.....	20
4.2 Konec 80. let – obnovení evropské agendy.....	21
4.3 Evropský hospodářský prostor.....	22
4.4 Vyjednávání o členství v EU.....	23
4.4.1 Energetika.....	25
4.4.2 Regionální politika.....	25
4.4.3 Zemědělství.....	26
4.4.4 Rybolov.....	26
4.5 Výsledky jednání.....	27
5. Alternativní cesta pro Norsko.....	28
5.1 Referendum 1994.....	28
5.1.1 Hnutí proti vstupu Norska do EU.....	28
5.1.2 Hnutí pro vstup Norska do EU.....	29
5.1.3 Závěrečná kampaň.....	30
5.2 Porovnání referend z let 1972 a 1994.....	31
5.3 Důsledky rozhodnutí.....	32
6. Norsko a EU na počátku 21. století.....	34
6.1 Aktuální situace ve vztahu Norska a EU.....	34
6.2 Možnosti dalšího vývoje.....	35
7. Závěr.....	37
Summary.....	38
Seznam použité literatury a zdrojů.....	40

NORSKO A EVROPSKÁ INTEGRACE

„Nejsme proti Evropě. Jsme proti členství Norska v Evropské unii.“
slogan hnutí „Ne EU“

1. Úvod

1.1 Charakteristika tématu

Tato bakalářská práce se věnuje vztahu Norska k ideji a procesu evropské integrace ve 2. polovině 20. století. Možnost přistoupení k Evropskému společenství (ES), později Evropské unii (EU), je v Norsku již několik desetiletí velmi citlivým problémem. Vláda několikrát projevila zájem do ES/EU vstoupit, navzdory tomu však země dodnes součástí EU není. Na základě (byť těsných) výsledků referend z let 1972 a 1994 občané opakovaně rozhodli, že si nepřejí, aby se Norsko stalo členem ES/EU. Vláda tyto názory respektuje, přestože obě referenda byla vyhlášena pouze jako konzultativní a země bez problémů splňuje podmínky pro vstup.

Norský vztah k evropské integraci je velmi zajímavý a svým způsobem ojedinělý, proto jsem si dané téma pro svou bakalářskou práci vybral. Otázka norského vztahu k Evropě vyvolala před oběma referendy nejostřejší politické debaty a nejvýraznější rozdělení společnosti v dějinách samostatného Norska. Diskuse o dalším směřování EU jsou v současné době pořád intenzivní a objevuje se celé spektrum názorů na to, jak má v budoucnu vypadat charakter Unie. Norsko představuje v integračním seskupení určitou alternativu, a také proto si zaslouží pozornost.

1.2 Formulace teze

Ve své práci se snažím odpovědět na otázku, proč Norsko dosud není členem EU, přestože formálně splňuje všechna kritéria pro vstup do této organizace. Důvody jsou jednak vnější, zahraničně-politické, a jednak vnitřní. Proto popisuji a analyzuji jak mezinárodní dění, související se zapojováním Norska do procesu integrace, tak vnitřní norská specifika. Ta mají kořeny v národní historii, ovlivňuje je také struktura ekonomiky země, vnitřní politika, norská mentalita a v neposlední řadě také geografická poloha. Charakterizuji zde utváření a vývoj těchto faktorů a na základě toho analyzuji, proč je vztah Norska k EU takto svébytný.

Zabývám se rovněž otázkou budoucího možného směřování Norska ve vztahu k EU, práce obsahuje i charakteristiku současných vztahů Norska a EU.

1.3 Metodologie a rozbor použitých pramenů

Z hlediska členění odborných textů svou práci řadím mezi empirické statě, v níž po nastolení otázek v úvodu přecházím k analýze zkoumaných faktů. Na základě této ucelené a systematické analýzy budu směřovat k odpovědím na dané otázky v závěrečné kapitole. Využiji metody kvantitativní (např. v analýze výsledků referend) i kvalitativní (např. v kapitole o historických předpokladech, jež ovlivňují norský postoj k integraci).

Pro dostatečně kvalitní zpracování daného problému jsem volil takové prameny a literaturu, které pocházejí od autorů norských, světových i českých. Publikace obecnějšího rázu reprezentují např. *Scandinavia since 1500* od Byrona Nordstroma nebo *Dějiny Norska* (kolektiv autorů Hroch, Kadečková, Bakke). Kriticky je třeba nahlížet zejména na práci ruského autora A. S. Kana s názvem *Dějiny skandinávských zemí*, která vyšla roku 1983 a je do jisté míry poplatná dobové ideologii.

Autoři některých odborných titulů, s nimiž jsem pracoval, používají komparativní metody a srovnávají integrační proces několika vybraných států. To se týká zejména knihy *Reluctant Europeans* švýcarské autorky Sieglinde Gstöhl či *Scandinavian politics today* Davida Artera. Proto jsem k obohacení zdrojů pro svou práci použil i články z odborných časopisů, dále internetové stránky norských sdružení, jež vystupují buď proti nebo pro začlenění Norska do EU (www.jasiden.no, www.neitileu.no). V jejich případě je nutno vzít v úvahu možnost snížené objektivnosti údajů zde uváděných, nicméně dobře slouží pro upřesnění argumentů, které obě strany používají k prosazování svých cílů. Pro kapitoly o aktuálním stavu vztahů Norsko-EU jsem využil např. titul Clive Archera s názvem *Norway outside the European Union: Norway and European integration from 1994 to 2004*, internetové zpravodajství (www.nrk.no, www.aftenposten.no), oficiální vládní zdroje (www.eu-norge.org, www.regjeringen.no) a stránky s tematikou evropské integrace obecně (např. www.euractiv.cz).

1.4 Popis struktury práce

Po úvodní kapitole č. 1, v níž vymezuji základní charakteristiku tématu i použitých metod a pramenů, následuje kapitola č. 2 o historických předpokladech, které svým způsobem ovlivňují norský postoj k evropské integraci.

Další kapitoly jsou řazeny časově chronologicky a dělí se do podkapitol. Kapitola č. 3 sleduje období od konce druhé světové války až po první referendum o přistoupení Norska k EU. Popisují zde poválečnou situaci, ve které se země nacházela. Dále se věnují zapojování Norska do prvních integračních iniciativ, zejména Evropského sdružení volného obchodu (ESVO). Poté následuje analýza prvního referenda z roku 1972, které skončilo těsným záporným výsledkem.

Kapitola č. 4 zachycuje časovou periodu mezi prvním a druhým referendem. Norsko muselo reagovat na výsledek prvního referenda a zajistilo si spolupráci se zeměmi ES na bázi bilaterálních smluv o volném obchodu. Otázka členství v ES na nějaký čas nebyla aktuální, což se změnilo na konci 80. let, kdy dochází v souvislosti se změnami politické situace ve světě a potřebou další reformy Společenství k obnovení evropské agendy. Popisují zde reakci Norska na tento vývoj, jež vyústila v uzavření Dohody o Evropském hospodářském prostoru (EHP). V reakci na vnější události se následně norská vláda rozhodla opět podat přihlášku do ES. Kapitola dále obsahuje analýzu průběhu a výsledků jednání o přistoupení Norska k ES.

V kapitole č. 5 se věnují druhému norskému referendu z roku 1994. Sledují kampaň, která mu předcházela, poukazují na rozdílné zájmy zastánců i odpůrců vstupu Norska do EU. Poté porovnávají průběh i výsledky obou referend a zmiňují důsledky, jež pro Norsko rozhodnutí jeho občanů má.

Kapitola č. 6 je sondou do současné podoby vztahů Norska a EU a také pohledem na jejich možný budoucí vývoj. Ten bude záviset především na vnějších okolnostech (budoucí směřování EU, situace ve světě), ale také na stavu norské ekonomiky.

V závěrečné kapitole č. 7 shrnuji výsledky své práce a vracím se ještě jednou k otázkám, nastoleným v kapitole č. 1 (Úvod).

2. Historické předpoklady specifického postoje k integraci

Norsko prošlo velmi zajímavým historickým vývojem, což si ovšem nesmíme vykládat tak, že se na jeho území odehrávaly rozhodující bitvy evropských dějin, že zde propukaly slavné revoluce či se uzavírala klíčová spojení. Norské dějiny nám ukazují specifický příklad malého západoevropského (či chceme-li severoevropského) národa, který nikdy nepatřil mezi tzv. 7 vyvolených národů západní Evropy¹, stál vždy na periferii politické i geografické a má složité klimatické podmínky. Přesto dnes bývá tato země pravidelně řazena na nejvyšší příčky v hodnocení životní úrovně obyvatel² a můžeme říci, že její vývoj byl ve 20. století v tomto směru obdivuhodně dynamický.

Samostatnost získalo Norsko v roce 1905; předtím bylo více než 600 let závislé na svých tehdy mocnějších sousedech (Dánsko, Švédsko) v rámci personálních unií. O zásadních otázkách směřování země se po šest století rozhodovalo v mocenském centru, které leželo mimo norské území. Zde můžeme vidět první moment, jenž určuje jistou norskou opatrnost ve vztahu k jakýmkoli nadnárodním celkům. Vzhledem k historickým zkušenostem není slovo *unie* v Norsku příliš populární. Norská národní identita je poznamenána dlouhým úsilím o nezávislost.

Další významnou zkušeností, kterou Norové získali, je druhá světová válka, respektive léta poválečné obnovy. Přestože materiální škody nedosáhly výše, srovnatelné s většinou ostatních evropských zemí, přinesl válečný konflikt místní ekonomice ztráty, které nelze bagatelizovat. Byly např. přetřhány tradiční obchodní vazby se zeměmi severní a západní Evropy. „Životní úroveň byla o 20-30% nižší než před válkou a objem průmyslové výroby byl zpočátku poloviční.“³ Již před válkou, zejména v období světové hospodářské krize, zde panovala všeobecná důvěra ve státní intervencionismus – jemu přisuzovali Norové úspěchy při budování tzv. státu blahobytu⁴. Rovněž poválečná obnova předpokládala silný vliv státu. Ovšemže i Norsko se připojilo k Marshallovu plánu a bylo značně závislé na amerických půjčkách. Finanční politika se nicméně stala hlavní formou státní hospodářské regulace, která přinášela úspěchy. Obnova hospodářství neprobíhala bez problémů, avšak jeho vzestup byl

¹ Sedm tradičních národních monarchií západní Evropy se stabilním územím, rozvinutou kulturou a národním jazykem (Anglie, Francie, Portugalsko, Španělsko, Nizozemí, Dánsko, Švédsko) – viz např. Křen, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Argo, Praha 2005.

² Žebříček států seřazených podle parity kupní síly, sestavuje jej Světová banka.

³ Hroch, Miroslav a kol. *Dějiny Norska*. NLN, Praha 2005, s. 245.

⁴ Koncepce prosazující nutnost regulativních zásahů státu do národního hospodářství a sociálního života společnosti v zájmu zajištění blahobytu pro všechny občany. Zesiluje funkci státu a zajišťuje zájmy především silných kapitálových seskupení. (<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/97266-stat-blahobytu>, ověřeno k 15. 4. 2008)

nepopíratelný, stejně jako postupné zvyšování životní úrovně. To je další významný impuls, který posílil důvěru Norů v domácí mocenské centrum.

Poslední důležitou zkušeností, o níž se v této kapitole zmíním, je tradiční severská snaha rozhodovat o věcech co nejbliže k občanům. Norsko je klasickou jednokomorovou konstituční monarchií s jedním hlavním politickým centrem (Oslo). Administrativně se dělí na 19 krajů (fylke), na něž jsou delegovány některé pravomoci. Každý kraj se však ještě dělí na několik desítek samosprávných územních celků, tzv. obcí (kommune). Každá obec má přitom poměrně rozsáhlé pravomoci, které jsou na ně opět delegovány z centra. Tento koncept je v celé Skandinávii velmi starý a v Norsku se uplatňuje již od vzniku samostatného státu. Názornou ilustrací o rozsahu obecních pravomocí je skutečnost, že každá obec např. sama rozhoduje o variantě norštiny⁵, která bude na jejím území používána jako oficiální. Jedním z výsledků tohoto konceptu státní správy je obecně vysoká důvěra v něj. Prioritní pro většinu Norů je dění v obci či regionu, naopak zájem o zahraniční dění není příliš vysoký. V kontrastu s tímto způsobem rozhodování je systém zákonodárství Evropské unie, kdy největší pravomoci mají v rukou nevolení bruselští úředníci.

Zmínil jsem nyní tři nejvýznamnější historické okolnosti, jež jsou v norském národě zakořeněny a které vnímání EU v norských očích nevyhnutelně ovlivňují. V následujících kapitolách se snažím ukázat, jak se vztah ES/EU-Norsko vyvíjel ve 2. polovině 20. století a proč se ES/EU nestala pro Nory lákavější variantou.

⁵ V 19. století se vytvořily dvě varianty spisovné norštiny – bokmål (ovlivněn dánštinou) a nynorsk (na základě venkovských dialektů).

3. Počátky integračního procesu

3.1 Hospodářská a politická situace po válce

Válečná zkušenost přinesla definitivní změnu hlavní linie norské zahraniční politiky směrem od neutrality k jasně prozápadní orientaci. V této otázce panovala shoda takřka všech politických stran s výjimkou komunistické strany a levého křídla Dělnické strany⁶.

V letech 1945-48 se norští politici ještě snažili navázat na předválečnou politiku neutrality, což konkrétně znamenalo držet se mimo velmocenské bloky a konflikty. V kontextu mezinárodní situace a na základě zkušenosti ze 2. světové války⁷ však bylo pro Norsko velmi obtížné zachovávat neutralitu. „Z politických a hospodářských důvodů se jevílo jako nereálné nepřijmout americkou nabídku Marshallova plánu. Norsko potřebovalo devizy a pomoc pro poválečnou obnovu a odmítnutí by jej postavilo do tábora zemí formujícího se východního bloku. V rámci Marshallova plánu přijala země 2.5 mld. NOK především v období 1948-51. Tento fakt spolu s členstvím v OEEC (Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci) tvořil základ hospodářské prozápadní orientace země.“⁸

Pro dokreslení situace je vhodné krátce zmínit i vstup Norska do NATO, přestože problematika vojenské integrace není součástí této práce. Těsně po druhé světové válce probíhala jednání o vzniku skandinávského obranného svazu. Vzhledem k vyostřování mezinárodní situace⁹ však přestala být tato alternativa považována za dostatečnou pro zajištění norské bezpečnosti. V dubnu 1949 tedy Norsko (spolu s Dánskem a dalšími 10 zakládajícími zeměmi) vstoupilo do Severoatlantické aliance. „Další příčiny tohoto kroku je nutno hledat v poučení ze selhání neutrální politiky před 2. světovou válkou a v tradičních sympatiích k USA a Velké Británii. Vstup do NATO poskytl dostatečné bezpečnostní zázemí k procesu poválečné hospodářské obnovy. 66% občanů v průzkumu veřejného mínění zastávalo názor, že vstup do NATO zvýšil bezpečnost země.“¹⁰ Na tomto místě bych rád zdůraznil, že NATO je organizací územně i mocensky neodmyslitelně spjatou s USA, jedná se o organizaci atlantickou, a není tedy možno pokládat norské členství za jakýsi posun směrem k evropské integraci.

V 50. letech proběhl rovněž určitý posun ve spolupráci mezi severskými zeměmi. Roku 1952 byla založena Severská rada - mezivládní organizace, jež sloužila jako platforma

⁶ Norská sociálně-demokratická strana.

⁷ Politika neutrality nezajistila Norsku bezpečnost, ve výsledku bylo okupováno Německem.

⁸ Hroch, Miroslav a kol. *Dějiny Norska...*, s. 270.

⁹ Výrazným impulsem pro norské politiky bylo převzetí moci komunisty v Československu v únoru 1948.

¹⁰ Riste, Olav. *Norway's foreign relations: a history*. Universitetsforlaget, Oslo 2005, s. 206.

pro diskuse o dalším směřování regionu a o vzájemné spolupráci. Výsledky se dostavily již v roce 1952, kdy došlo k zavedení cestování bez pasů, roku 1954 následoval společný severský trh práce. Ambice sahaly až k vytvoření celní unie, ovšem jejich naplnění znemožnilo právě Norsko. Hlavním důvodem k odmítnutí plánů bylo, že hlavní zahraniční odběratelé výrobků norského průmyslu byli mimo severské státy (Velká Británie, země Beneluxu). „Norská ekonomika byla také méně rozvinutá než dánská a švédská, zaváděla vyšší celní bariéry. Objevovaly se dokonce určité obavy z ekonomického ovládnutí Norska svými sousedy a historické reminiscence.“¹¹

Poválečná hospodářská politika Norska se zaměřovala pochopitelně na obnovu ekonomiky. K tomuto účelu byl využit model tzv. sociálně demokratického řádu (toto označení se objevuje ve většině zkoumaných pramenů). Podle Byrona J. Nordstroma to v praxi znamená, že u moci byly stabilně sociálně demokratické vlády, které obnovu prováděly za pomoci silné státní intervence v oblasti řízení a plánování ekonomiky. Byla zavedena řada opatření pro podporu nové státní výroby (na úkor soukromé spotřeby a dovozu). Vývoz byl upřednostňován, protože přinášel potřebné devizy. Rostoucím cenám zboží z dovozu se čelilo dotacemi, což vedlo k velkým deficitům státního rozpočtu. V průběhu 50. let proto vláda přikročila k omezování regulací.¹²

Politika obnovy za pomoci silného státu byla nicméně účinná. „Průmyslová výroba a HDP dosáhl již roku 1946 úrovně z roku 1938.“¹³ Poválečné období se obecně vyznačovalo hospodářským růstem, plnou zaměstnaností a zvyšováním životní úrovně. Tato historická zkušenost opět posílila víru v norský stát, přesvědčení o tom, že Norsko nepotřebuje regulaci ze strany mezinárodních organizací. V uvažování většiny obyvatel převládlo typické mínění, které se dá vyjádřit zjednodušeně tak, že se o sebe Norové nejlépe postarají sami.

3.2 Iniciativa vzniku ESVO

Jak již bylo zmíněno výše, jednání o vytvoření severské celní unie zablokovalo právě Norsko. Jeho zemědělství by totiž čelilo o mnoho rozvinutější konkurenci zejména Dánska, jež má nesrovnatelně lepší klimatické podmínky. Konkurence norskému rybářství by rovněž razantně vzrostla, což v situaci, kdy bylo toto odvětví klíčové pro všechny pobřežní oblasti země, se jevilo jako příliš riskantní. Zjednodušeně můžeme říci, že severská spolupráce nevznikla kvůli rozdílným zájmům a názorům všech tří zainteresovaných zemí.

¹¹ Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway, European Integration and Atlantic Security*. SAGE, London 1998, s. 15.

¹² Nordstrom, Byron. *Scandinavia since 1500*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2000, s. 344.

¹³ Hroch, Miroslav a kol. *Dějiny Norska...*, s. 273.

Mezitím v Evropě pokročil integrační proces. Šest zemí podepsalo roku 1957 tzv. Římské smlouvy, jimiž se od 1. 1. 1958 zakládalo Evropské hospodářské společenství (EHS). Jeho ambice sahaly k vytvoření společného trhu. Velká Británie mezi zakládajícími zeměmi nebyla - projekt považovala za příliš ambiciózní a neměla v něj důvěru. Její zájmy směřovaly k liberalizaci vzájemného obchodu s průmyslovými výrobky. Pro tento projekt našla podporu dalších evropských zemí (Norsko, Dánsko, Švédsko, Rakousko, Švýcarsko), se kterými měla rozvinuté obchodní vztahy. A tak mohla být na konci 50. let zahájena jednání o vzniku sdružení volného obchodu jako jakési protiváhy k EHS.

Tento projekt s názvem ESVO (Evropské sdružení volného obchodu) byl oproti projektu severského společného trhu přijat norskou vládou kladně. Hlavními důvody bylo, že se jej účastnila i Velká Británie (tehdy největší obchodní partner Norska) a týkal se pouze průmyslových výrobků. „Dohoda o založení ESVO byla podepsána v listopadu 1959 ve Stockholmu. Hlavním úkolem bylo postupné odbourávání cel mezi členskými státy.“¹⁴

Británie byla významným obchodním partnerem rovněž ostatních severských států, a tak se navržené řešení jevilo jako přijatelné. To vše v atmosféře, kdy se ani po 15 letech od konce války nebyly severské země schopny dohodnout na vzájemné hlubší spolupráci. Rychlé uzavření dohody bylo usnadněno tím, že jednání probíhala mezi severskými státy a částečně i Británií již několik let předtím, kdy řada ekonomických otázek byla předjednána.

Mezi zakládající členy patřilo Norsko, Velká Británie, Dánsko, Švédsko, Rakousko, Švýcarsko a Portugalsko. „V porovnání s plným členstvím v EHS představovalo ESVO, omezené působností jen na některá odvětví a svým mezivládním charakterem, nižší stupeň integrace. (...) Veškerá celní a kvantitativní omezení mezi členskými státy ESVO byla odstraněna do roku 1967.“¹⁵

Důsledkem vstupu do ESVO bylo posílení vzájemného obchodu členských zemí. „Roku 1963 se Švédsko stalo nejdůležitějším obchodním partnerem Norska namísto Velké Británie.“¹⁶ Pro Norsko se ESVO ukázalo jako velmi vhodný model spolupráce, který nijak nenarušil koncept státu blahobytu ani neomezil norskou suverenitu a naopak zvýhodnil ekonomické spojení s nejdůležitějšími obchodními partnery. S výjimkou komunistů podpořily vstup Norska do ESVO všechny politické strany.

¹⁴ Kan, Aleksandr Sergejevič. *Dějiny skandinávských zemí*. Svoboda, Praha 1983, s. 363.

¹⁵ Gsthöhl, Sieglinde. *Reluctant Europeans: Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration*. Lynne Rienner, Boulder 2002, s. 74.

¹⁶ Hroch, Miroslav a kol. *Dějiny Norska...*, s. 264.

3.3 Na slepé cestě do Evropy

Organizací, která nadále měla vedoucí úlohu v integračním procesu a ovlivňovala tak i charakter ESVO, bylo EHS. Země ESVO pouze reagovaly na vývoj v konkurenční organizaci a pozorně jej sledovaly. Již po pouhém roce existence ESVO učinila Velká Británie pro Norsko překvapivý krok, když zažádala o přistoupení k EHS. Byla si vědoma své silnější pozice, když se přesvědčila, že je schopna iniciovat založení konkurenční mezinárodní organizace.

Norsko na tuto situaci muselo nějak reagovat. Po roce diskusí a podrobných analýz zkoumajících výhody a nevýhody případného členství v EHS si Norsko také podalo oficiální přihlášku. Zahájení jednání o přistoupení k EHS však bylo krokem, ke kterému bylo donuceno tlakem vnějších okolností. Samo by takový krok v 60. letech neudělalo, protože jeho zájmy se upíraly zejména k atlantické, a nikoli evropské spolupráci. Ovšem nebylo možné ignorovat politiku nejdůležitějších obchodních partnerů a zůstat mimo tak důležitou ekonomickou organizaci jako EHS, když do ní hodlá vstoupit nejvýznamnější obchodní partner i ostatní země ESVO. „Na počátku 60. let směřoval norský export ze 26.9% do zemí EHS, zatímco do zemí ESVO mířilo 42.4% objemu vývozu. Proto bylo pro norskou ekonomiku tak důležité, zda ostatní státy ESVO vstoupí do EHS či nikoli.“¹⁷

Vedoucí představitelé vládnoucí Dělnické strany (ministr zahraničí Halvard Lange, ministr obchodu Arne Skaug a předseda strany Haakon Lie) si byli dobře vědomi, jak rozporuplně a kontroverzně je členství v EHS mezi veřejností i na domácí politické scéně vnímáno. Proto souhlasili s případným norským členstvím pouze za několika podmínek. Tou první byl vstup Británie do EHS, dále zachování stávající podpory zemědělskému sektoru ze strany norské vlády a za třetí vypsání konzultativního referenda, které mělo předcházet konečnému rozhodnutí ve Stortingu¹⁸.

K tomu, aby si Norsko mohlo podat žádost o přijetí, bylo nutné pozměnit ústavu. Nově schválený paragraf 93 stanovil, že „je možno vzdát se svrchovanosti ve věcně omezeném rozměru, pokud o tom bude rozhodnuto tříčtvrtinovou většinou ve Stortingu. V praxi to znamenalo, že mezinárodní organizace může přijímat rozhodnutí, která budou přímo aplikovatelná v Norsku, aniž by do tohoto procesu zasahovaly norské instituce.“¹⁹ Jistě netřeba zdůrazňovat, že schválení tohoto dodatku k ústavě předcházely velmi vzrušené debaty na norské politické scéně. Veto francouzského prezidenta de Gaulla (v lednu 1963) však

¹⁷ Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant...*, s. 97.

¹⁸ Norský parlament.

¹⁹ Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway...*, s. 28.

britskému, a tím pádem i norskému vstupu do EHS, prozatím zamezilo. V Norsku bylo toto rozhodnutí přijato klidně, přičemž zejména oficiální političtí představitelé projevovali spíše úlevu, že se o tomto problému nemuselo rozhodovat na domácí scéně. Vzhledem k tomu, že Británie zůstala v ESVO, nevyvolalo francouzské veto v Norsku negativní reakce.

V roce 1965 britská vláda vyjádřila obavy z prohlubování rozdílů mezi ESVO a EHS a roku 1967 podala další přihlášku do EHS. Norská žádost následovala tentokrát pouze o dva měsíce později. Mezitím došlo ke změně vlády (k moci se dostala pravostředová koalice) a jak píše David Phinnemore, schválení podání přihlášky tentokrát proběhlo v poněkud uvolněnější atmosféře než v roce 1962. Příčinou byl jednak trvajících negativní postoj Francie, který posouval britské, a tím pádem i norské členství do oblasti teorie. Norští politici rovněž spoléhali na to, že degaullovská Francie i Británie by v EHS důsledněji hájili mezivládní principy spolupráce a nedopustily by přechod k nadnárodní formě organizace.²⁰

O dva roky později přišel důležitý obrat. Odstoupení francouzského prezidenta de Gaulla mělo za následek obnovení přístupových rozhovorů se státy ESVO. O vstup znovu žádala Británie a spolu s ní Irsko, Dánsko a Norsko. Jednání začala v červnu 1970 a Norsko do nich šlo s cílem vyjednat si zvláštní ustanovení v oblasti zemědělské politiky a rybnářství.

Norská ekonomika byla založena stále hlavně na exportu výrobků primárního sektoru a zemědělských výrobků. Zemědělství a rybnolov přitom závisely na cenách a podpoře stanovených norskou vládou. Zájmy těchto sektorů zastupovala ve Stortingu zejména agrární Strana centra, k níž byla tato ekonomická odvětví v podstatě v klientském vztahu. „Norští zemědělci by ztratili zhruba polovinu svých příjmů, pokud by Norsko přijalo zásady společné zemědělské politiky bez výjimek.“²¹

Jak zdůrazňuje Ingrid Sogner, zemědělství a rybnolov zaměstnávaly většinu obyvatel venkova, jichž v roce 1970 bylo 33% z celkové populace země. Norsku se v přístupových jednáních v letech 1970-72 podařilo vyjednat určitý kompromis. Ze strany ES bylo přislíbeno, že nenastane zhoršení životní úrovně producentů zemědělských a rybnářských výrobků a že nedojde ke zmenšení jejich příjmů. ES dokonce přislíbila zachování dotací pro některá zemědělská odvětví (mléčné produkty, dotace na dopravu výrobků), avšak tyto výjimky nebyly považovány za časově neomezené. V ostatních oblastech bylo Norsko povinno přijmout zásady Společné zemědělské politiky ES.

²⁰ Phinnemore, David. The Nordic countries, the EC and EFTA, 1958-84. In: Miles, Lee (ed.), *The European Union and the Nordic Countries*. Routledge, London 1996, s. 37.

²¹ Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant...*, s. 130.

Kontroverzní byla také otázka rybníctví. Norské rybářské svazy požadovaly zachování výlučného rybolovného práva v oblasti 12 mil od pobřeží²², dále právo prodat veškerý úlovek (ES zaváděla limity prodeje ryb) a práva stanovit ceny a regulace na domácí scéně. Británie navrhla, aby výlučná 12 mílová zóna byla uchována v těch oblastech, kde je místní obyvatelstvo existenčně závislé na rybolovu. Po 10 letech se měla rybářská politika ES opět přehodnotit. ES bylo ochotno přistupovat k Norsku jako ke specifickému případu a bylo ochotno k jednáním, avšak garance zachování 12 mílové zóny po desetiletém přechodném období poskytnuta nebyla.²³

Vláda kompromis přijala, což se setkala s odporem rybářské národní organizace a mnoha obchodníků i obyvatel venkova. Ministr rybníctví dokonce v reakci rezignoval na svůj post. ES nicméně Norsku slíbilo, že bude vždy brát zvláštní ohled na zájmy místního rybářského průmyslu a 22. 1. 1972 byly v Bruselu podepsány přístupové smlouvy se 4 kandidátskými zeměmi: s Velkou Británií, Norskem, Dánskem a Irskem.

3.4 Referendum 1972

Referendum o vstupu Norska do ES bylo vyhlášeno na 25. 9. 1972. Oficiálně neslo označení konzultativní, avšak Storting dopředu avizoval, že se jím bude řídit a v případě negativního výsledku neschválí přistoupení Norska k ES. Otevřel se proto prostor pro veřejné kampaně zastánců i odpůrců členství. Již v době zahájení přístupových rozhovorů roku 1970 se zformovalo několik akčních skupin, které působily mimo politické strany a vystupovaly proti připojení Norska k ES. Např. Lidové hnutí proti norskému členství v ES šlo napříč politickým spektrem, získalo asi 130000 členů a požadovalo uzavření smlouvy o volném obchodu se zeměmi ES namísto přímého vstupu. Vedle tohoto hnutí hrály také důležitou roli mládežnické organizace, které vytvořily Frontu mládeže proti ES. Ta šla opět napříč politickým spektrem, ovšem s výjimkou konzervativců (strana Høyre). Třetím seskupením byl Dělnický výbor proti ES, který měl kořeny v krajně levicovém hnutí.

Naopak zastánci vstupu měli poměrně značnou nevýhodu, protože jejich kampaň začala až po uzavření přístupových jednání. Do té doby zvolili vyčkávací postoj a čekali, co se vlastně podaří vyjednat. Sdružení Ano ES bylo založeno teprve půl roku před referendem a získalo jen 40000 členů. Ještě později vznikla Mládežnická kampaň za vstup do ES, kterou organizoval Konzervativní studentský svaz.

²² Ve smlouvách ES bylo zakotveno, že ve vnější polovině tohoto pásma mají právo lovit ryby i ostatní signatářské země.

²³ Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway...*, s. 31-32.

Co se týče politických stran, řada z nich byla v otázce vstupu do ES vnitřně rozdělená. Nejjednotněji vystupovala konzervativní strana Høyre (pro), dále Dělnická strana (celkově pro, ovšem asi čtvrtina jejích poslanců byla proti). To byly dvě nejsilnější politické strany a hlavní představitelé pravice a levice. Liberální strana Venstre, Křesťanská lidová strana a Strana pokroku byly vnitřně nejednotné. Proti vstupu vystupovala Strana centra (hájící zájmy zemědělců) a také Socialistická lidová strana.

Klíčovou otázkou, o níž se vedly diskuse, bylo, co vlastně Evropské společenství je. „Odpůrci vstupu zastávali názor, že Norsko a Evropské společenství jsou dvě rozdílné entity. ES je hierarchické, Norsko rovnostářské. ES je centralizované, Norsko rozptýlené. ES hájí zájmy silných, Norsko hájí zájmy slabých.“²⁴ Nejčastěji hovořili o ztrátě norské suverenity a negativních ekonomických důsledcích. Vedle seriózních argumentů se však často uchýlovali k populistickým a zkresleným vyjádřením, které měly evokovat strach z případného přistoupení k ES. Objevovala se hesla jako Země je naše, volte ne!, emotivně zabarvené a přehnané vize o tom, že „rybářství a zemědělství bude zruinováno, stejně jako malá průmyslová odvětví, která budou převálcována zahraniční konkurencí. Zemi zaplaví cizí pracovní síla, cizinci skoupí chaty, lesy a jezera.“²⁵

Na tomto místě je třeba zmínit, že roku 1969 byly provedeny první zkušební vrty v Severním moři, které odhalily značné zásoby ropy v norských výsostných vodách. V době konání referenda ještě nebyla těžba příliš ekonomicky důležitá, i když se předpokládal její budoucí velký význam pro hospodářství. V kampani před referendem se však tento argument ještě neobjevoval.

Zastánci členství naopak vystupovali s myšlenkou, že Norsko se nevzdá svrchovanosti, ale bude ji pouze vykonávat spolu s ostatními. Tím vzroste jeho vliv, protože se bude podílet na rozhodování o celé Evropě a nemělo by proto zůstat stranou. Hospodářské důvody byly obzvláště vyzdvihovány – vstup do ES měl podle vlády zajistit pokračování ekonomického růstu a udržení plné zaměstnanosti. Důraz byl kladen na potřeby vývozu a průmyslových odvětví. „Mezi nejdůležitější ekonomické subjekty, které členství Norska podporovaly, patřily např. Bankovní asociace, Norská federace zaměstnavatelů, Norská obchodní rada či Konfederace odborových svazů.“²⁶

Verdikt přišel 25. 9. 1972, kdy „se 53.5% respondentů vyjádřilo negativně, 46.5% se vyslovilo pro vstup Norska do ES. Hlasování se zúčastnilo 79.2% oprávněných

²⁴ Neumann, Iver. This little piggy stayed at home. In: Hansen, Lene – Wæver, Ole (eds.), *European Integration and National Identity*. Routledge, London 2002, s. 112.

²⁵ Allen, Hilary. *Norway and Europe in the 1970s*. Universitetsforlaget, Oslo 1979, s. 107.

²⁶ Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant...*, s. 136.

respondentů,²⁷ což bylo méně, než se předpokládalo. „Mnoho voličů Dělnické strany, která tehdy s pozitivním výsledkem referenda spojila osud své menšinové vlády, bylo totiž proti vstupu do ES, ale zároveň chtěli udržet svou stranu u moci. Své dilema tak vyřešili tím, že zůstali 25. 9. doma.“²⁸

Obecně lze říci, že odpůrci členství měli větší motivaci. Většina politických a ekonomických elit byla pro vstup, v zádech měli navíc významný argument v podobě vstupu Velké Británie, podle jejíž politiky se dosud Norsko v integračním procesu řídilo. Odpůrci proto byli nuceni mobilizovat všechny své síly, zaměřit svou kampaň na citlivé body a často se uchýlovat k emotivní rétorice.

Protože výsledek referenda byl natolik těsný a debata o norském členství tak intenzivní, bylo přirozeným následkem referenda rozdělení politické scény na dva tábory, přičemž v případě některých stran vedla tato dělicí linie uvnitř (viz výše). Odstředivé procesy následně vedly ke vzniku nových stran, které vznikly odštěpením navzájem protikladných křídel (např. uvnitř liberální strany Venstre).

Podle Ottara Hellevika se však toto rozdělení netýkalo jen politických stran, neboť debaty zasahovaly celou širokou veřejnost. Dělicí linie šly po osách město-venkov a severozápad-jihovýchod. V městských oblastech zejména na jihovýchodě země, kde převažují průmyslová odvětví, se většina obyvatel vyslovila pro vstup. Naopak ve venkovských regionech, závislých na zemědělství a rybolovu, vyslovilo 71.5% obyvatel negativní stanovisko. Třetí dělení sledovalo tradiční osu pravice-levice, když většina voličů pravicových stran zastávala proevropský postoj.²⁹

²⁷ Arter, David. *Scandinavian politics today*. Manchester University Press, Manchester 1999, s. 325.

²⁸ Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway...*, s. 34.

²⁹ Hellevik, Ottar a kol. The Common Market Issue in Norway: A Conflict between Center and Periphery. *Journal of Peace Research*, vol. 12, No. 1, 1975, s. 39.

4. Od eurosklerózy k dalšímu referendu

4.1 70. a 80. léta

„Lidové hlasování ukázalo, že zájmy norských občanů se odlišovaly od vůle politických elit Norska. Otázka norského přistoupení k ES rozdělovala norskou společnost i v dalších letech a stala se na několik let tabu.“³⁰ Výsledek referenda znamenal pád vlády sestavené Dělnickou stranou, která s výsledkem hlasování spojila svou existenci. Vznikla menšinová koaliční vláda několika středových stran, jejímž nejdůležitějším úkolem bylo vyjednávat se státy ES bilaterální dohody o volném obchodu a odstraňování celních bariér. To se týkalo hlavně nejdůležitějších obchodních partnerů, kteří vystoupili z ESVO a na rozdíl od Norska se stali členy ES (Británie, Dánsko). Norsko smlouvy vyjednávalo postupně během 70. let, přičemž zemědělské produkty a ryby do těchto dohod zahrnuty nebyly. Storting vyslovil se všemi bilaterálními smlouvami souhlas. Martin Saeter píše, že toto řešení bylo obecně vnímáno jako vyvážené a za daných okolností maximálně výhodné pro průmysl. Norské podniky si díky tomuto kroku udržely bezbariérový obchod s Británií a Dánskem a postupně získaly volný přístup i na ostatní průmyslové trhy ES.³¹

Poměrně dlouhé období po referendu až do konce 80. let přineslo zklidnění na domácí politické scéně, protože Společenství procházelo integrační stagnací. Tato tzv. euroskleróza nahrávala do karet norským euroskeptikům, kteří měli příležitost poukázat na naplnění svých obav z integrace. Otázka členství Norska v ES byla odsunuta do pozadí. „Tradičně proevropská Dělnická strana v 70. letech opět vyhrávala volby, ovšem jejími koaličními partnery byli socialisté a liberálové, kteří se k evropskému projektu stavěli negativně.“³²

Norská ekonomika zažívala stálý růst. Významným předpokladem bylo zintenzivnění těžby ropy a její export. Poptávka neustále stoukala a příliv zahraničního kapitálu narůstal spolu se zvyšováním cen ropy. Nelze ovšem říct, že by se na hospodářském poli neobjevily žádné problémy.

Hospodářskou situaci na přelomu 70. a 80. let charakterizuje Elisabeth Bakke. Norsko se poměrně rychle změnilo na ekonomiku závislou na příjmech z ropy, což vedlo k restrukturalizaci průmyslu. Tradiční odvětví (lodářství, zpracovatelský průmysl, těžba nerostných surovin) zažívala postupný úpadek. Vláda stále musela dosti štědře podporovat tato průmyslová odvětví a také zemědělství. Inflation dosáhla roku 1977 až 14%, což byla

³⁰ <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=747> (ověřeno k 29. 4. 2008)

³¹ Saeter, Martin. Norway and the European Union: domestic debate versus external reality. In: Miles, Lee (ed.), *The European Union and the Nordic Countries*. Routledge, London 1996, s. 139-140.

³² Ingebritsen, Christine. *The nordic states and european unity*. Cornell university press, Ithaca 1998, s. 171.

nejvyšší hodnota od konce 2. světové války. Vláda musela rovněž přistoupit k devalvaci Norské koruny. Míra nezaměstnanosti měla mírně stoupající tendenci.³³

V letech 1981-86 v Norsku vládli konzervativci, kteří stále podporovali členství v ES, avšak byli nuceni brát ohled na své koaliční partnery, kterými byli křesťanští demokraté a Strana centra (zatvrzelí oponenti vstupu do ES). V průběhu 80. let nicméně začali vládní politici uvažovat o posílení spolupráce s ES, jehož potenciál se neustále zvyšoval (stabilizace systému, vstup nových členských zemí rozšiřoval obchodní možnosti). Vedoucí představitelé Evropské komise se pravidelně setkávali s norskými činiteli a diskutovali o formách budoucí spolupráce.

4.2 Konec 80. let – obnovení evropské agendy

V lednu 1984 bylo mezi ES a ESVO dokončeno vytvoření zóny volného obchodu zahrnující většinu průmyslových výrobků. Následující rok ES uzavřela tzv. Jednotný evropský akt³⁴, který jasně určoval harmonogram realizace jednotného vnitřního trhu do roku 1993. Tradičně proevropská Dělnická strana, která roku 1986 opět vyhrála volby, prosazovala změny ve vztahu Norska k ES. Zdůvodňovala je změnami v organizaci samotné. Mezi lety 1987 a 88 představila vláda své cíle v oblasti politiky vůči ES. „Cílem nebylo plné členství, ale užší spolupráce s ES a tím pádem zabránění vzniku nových obchodních bariér. Norsko mělo zájem zejména o vnitřní trh a spolupráci v oblasti vývoje a technologií. V roce 1984 Norsko vyváželo 70% výrobků do zemí ES, což byl výrazný posun vzhledem k roku 1973, kdy tento podíl činil jen 47.4%. Rozdíl byl dán zejména nárůstem obchodu s ropnými produkty.“³⁵ To byl hlavní důvod, proč bylo pro Norsko výhodné participovat na jednotném vnitřním trhu ES. Ve společnosti ani mezi politickými stranami však neexistovala výraznější podpora pro opětovné podání žádosti Norska o plné členství v ES.

Na počátku roku 1989 byl do Osla svolán summit zemí ESVO³⁶. Předseda Komise ES Jacques Delors představil plán na vytvoření partnerství mezi ES a ESVO. Cílem této iniciativy bylo rozšíření vnitřního trhu ES i na státy ESVO a vybudování Evropského

³³ Hroch, Miroslav a kol. *Dějiny Norska...*, s. 276.

³⁴ Smlouva, jež byla de facto revizí Římských smluv z roku 1957. Zaváděla mj. změny v rozhodovacím procesu (hlasování kvalifikovanou většinou v Radě ministrů či posílení role Evropského parlamentu).

³⁵ Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant...*, s. 153.

³⁶ Na začátku 90. let byly členskými státy ESVO vedle Norska také Rakousko, Finsko, Švédsko, Švýcarsko, Island a Lichtenštejnsko.

hospodářského prostoru (EHP)³⁷. Všechny země se na podpoře projektu shodly. Smlouva o EHP znamenala posun od sektorové spolupráce k ekonomické spolupráci na globální úrovni.

4.3 Evropský hospodářský prostor

Vyjednávání o vytvoření EHP začala v červnu 1990 a trvala něco přes rok. Původně se očekávalo, že jednání budou probíhat daleko rychleji. Pro vytvoření jednotného vnitřního trhu bylo zapotřebí, aby se země ESVO přizpůsobily pravidlům ES pro společný trh. Vstup do EHP znamenal nutnost implementovat do národní legislativy zhruba 60% *acquis communautaire*³⁸. Za tímto účelem bylo vytvořeno několik společných institucí (např. Rada EHP), skládající se ze zástupců obou organizací (ES i ESVO).

Největším problémem bylo uzavření kapitoly o rybolovu. Norsko a Island, pro které byly výsledky jednání o rybolovu nejdůležitější, požadovaly volný přístup na rybí trhy ES. Společenství na druhé straně požadovalo neomezený přístup do vod zemí ESVO. „V říjnu obě strany nakonec snížily své nároky a uzavřely Protokol č. 9 o obchodu s rybami a ostatními mořskými produkty. Španělská delegace se nakonec spokojila s kvótou na lov ryb v norských a islandských vodách ve výši 11000 tun ročně (původně požadovala 30000 tun) od roku 1997. Zástupci Norska a Islandu také ustoupili v počtu rybích druhů, které měly mít volný přístup na trh ES.“³⁹ Norsko si vyjednalo i řadu dalších výjimek z komunitárního práva ES - z Dohody o EHP byly dále vyjmuty tyto oblasti: společná zemědělská politika, regionální politika, zahraniční a bezpečnostní politika.

Uzavření smlouvy o EHP musel ještě schválit Storting. Procedura proběhla v říjnu 1992 a v této souvislosti byl poprvé použit paragraf 93 norské ústavy. Podle určitého právního výkladu totiž uzavření této dohody mohlo teoreticky znamenat ohrožení norské suverenity. Článek 93 v tomto případě stanoví, že usnesení, které k takovému výsledku může vést, musí být přijato tříčtvrtinovou většinou (viz kap. 3.3). Většina poslanců Dělnické strany, strany Høyre a Křesťanských demokratů podporovala smlouvu o EHP. Návrh opozice, aby se o smlouvě hlasovalo ve všeobecném referendu, Stortingem neprošel.

Většina zákonodárců byla pozitivně nakloněna konceptu EHP. Smlouva byla interpretována jako zajištění budoucí stability a růstu norské ekonomiky, jako nezávislá alternativa k členství v ES. Menšina poslanců (zejména socialisté a Strana centra) se stavěla

³⁷ Smlouva, jež umožnila zemím ESVO zúčastnit se Evropského jednotného trhu, aniž by se musely stát členy EU.

³⁸ Francouzský termín, který se používá pro právní řád Evropské unie. *Acquis* je nadřazen národnímu právu členských zemí. Jedná se o zakládací smlouvy, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj evropské integrace (Římské smlouvy, Maastrichtská smlouva, atd.).

³⁹ <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=747> (ověřeno k 29. 4. 2008)

proti. Zejména Strana centra volila demagogickou kampaň (např. obviňovala vládu, že tajně vyjednává o plném členství Norska v ES). „Potřebná tříčtvrtinová většina však byla zajištěna – smlouva byla schválena 130 hlasy, pouze 35 poslanců se vyslovilo proti návrhu. Dohoda o vytvoření EHP vstoupila v platnost 1. 1. 1994. Byla to nejvýznamnější ekonomická smlouva, kterou Norsko do té doby podepsalo.“⁴⁰ Svým rozsahem a důsledky přesahovala i dohody vyjednané roku 1972 před prvním referendem o vstupu do ES.

4.4 Vyjednávání o členství v ES/EU

Vedoucí představitelé Dělnické strany byli otevřeni možnosti, že Norsko v dohledné době opět podá přihlášku do ES. V uzavření Dohody o EHP spatřovali určitý most, který umožní postupně norské veřejnosti i politické scéně, aby si zvykla na to, že je Norsko více zapojeno do evropských záležitostí. Jinými slovy můžeme říci, že vláda měla v úmyslu zapojovat Norsko do evropských integračních struktur co nejvíce postupně a pozvolna. Jedním takovým krokem bylo právě vytvoření EHP a začlenění země do společného vnitřního trhu ES. Události však na počátku 90. let vzaly rychlejší spád, než norští politici očekávali.

V létě 1991 podala švédská vláda žádost o členství v ES, v březnu 1992 následovalo i Finsko. Diskuse o vztahu Norska k ES opět nabírala na obrátkách. Norská vláda proto ustanovila zvláštní Komisi pro severské a evropské otázky, která měla zkoumat následky případného členství v ES. Komise zveřejnila zprávu, která však zdůrazňovala především přínosy; rizika přistoupení byla uváděna pouze okrajově. Např. komplikovanou oblast norského zemědělství zpráva vůbec nezmiňovala.

Nicméně v dubnu 1992 oznámila norská premiérka Gro Harlem Brundtlandová (Dělnická strana), že na stranickém sjezdu bylo přijato rozhodnutí o podání žádosti o členství Norska v ES. Jako důvody uvedla, že „Norsko je konfrontováno s novou situací v souvislosti se změnami ve východní Evropě a rozpadu SSSR, dokončením evropského vnitřního trhu a postupem švédské a finské vlády, které rovněž podaly přihlášku.“⁴¹ Vláda opustila svůj původní dlouhodobější plán a v listopadu 1992 podala oficiální žádost ES.

Norsko nyní žádalo o členství v pozměněné organizaci oproti roku 1972. Maastrichtská smlouva, která byla členskými státy uzavřena na počátku 90. let, rozšiřovala pravomoci ES, které zároveň získalo nový název – Evropská unie (EU). Organizace byla právně zakotvena tzv. pilířovou strukturou, zahrnující nově i oblast společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Do roku 1999 stanovovala vytvoření měnové unie. Ratifikace

⁴⁰ Arter, David. *Scandinavian politics...*, s. 336.

⁴¹ Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant...*, s. 195.

Maastrichtské smlouvy však neprobíhala hladce. Problémy se objevily např. v Dánsku, Francii či Velké Británii. „Mezinárodní ekonomická recese, plány na vytvoření Evropské měnové unie a v neposlední řadě selhání politiky EU na Balkáně, to vše byly problémy, které poněkud ochladily vnímání EU u norské veřejnosti.“⁴² Norské ekonomice se naproti tomu dařilo dobře i ve srovnání se sousedními zeměmi jako Švédsko a Finsko, a to zejména díky zvyšujícím se příjmům z vývozu ropy.

Předchozí politické debaty o EHP vyostřily dělící linie mezi jednotlivými politickými stranami. Strana centra a socialisté vystupovali již proti projektu EHP, čímž si připravily půdu pro případnou opětovnou kampaň před hlasováním o vstupu do EU. Křesťanští demokraté a část poslanců Dělnické strany byla ochotna podpořit dohodu o EHP, ale nic více. Vláda nechtěla opakovat zkušenost z roku 1972 a zabránit vyostření kampaně, a tak ve vyjednávání s EU postupovala velice opatrně.

Jednání začala v dubnu 1993, jen 4 měsíce po podání oficiální žádosti. Pro EU nepředstavovalo případně přijetí Norska žádný politický či ekonomický problém. Potíže ve vyjednávání se očekávaly v oblastech regionální politiky, zemědělství, rybolovu a energetiky. To vše jsou oblasti, ve kterých tradičně hraje velkou úlohu norský stát a právě na jeho podpoře tato odvětví závisí či jsou jím určována. Norsko mohlo zažádat o přechodná období v problematických otázkách, avšak nemohlo počítat s žádnými trvalými výjimkami.

K případnému vstupu do EU mělo dojít k 1. 1. 1995, jednání musela být proto uzavřena nejpozději do dubna 1994, aby zbyl čas na procedurální náležitosti jako např. ratifikace smluv, vyhotovení profesionálních překladů, apod. Norsko tedy muselo uzavřít jednání o 29 kapitolách během jednoho roku. Mnoho z nich bylo uzavřeno již během jednání o EHP.

Na podzim roku 1993 se v Norsku konaly parlamentní volby, které se staly také hlasováním o postoji k EU. Voliči, kteří byli proti nebo naopak pro vstup, volili názorově spřízněné strany. „Podle průzkumu veřejného mínění těsně po volbách bylo 60% respondentů proti vstupu do EU, pro bylo 28% (voliči Høyre a většina voličů Dělnické strany). Podobné výsledky přinesl i průzkum ve Švédsku (48% proti, 30% pro).“⁴³ Volby roku 1993 tak vrátily otázku členství EU definitivně opět na první místo ve veřejné debatě, čemuž se chtěla vláda za každou cenu vyhnout. Dělnická strana nicméně po volbách opět sestavila menšinovou vládu, jež musela čelit velkému tlaku veřejnosti na to, aby v přístupových jednáních bylo dosaženo uspokojivých výsledků.

⁴² Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway...*, s. 51.

⁴³ Ingebritsen, Christine. *The nordic...*, s. 179-180.

Nyní se budu věnovat čtyřem klíčovým kapitolám, o kterých Norsko s EU vyjednávalo.

4.4.1 Energetika

Pro Norsko počátku 90. let představovaly zisky z prodeje ropy zhruba sedminu celého HDP⁴⁴ a předpokládalo se, že význam tohoto průmyslového odvětví pro národní ekonomiku v budoucnu ještě vzroste. Vláda proto požadovala, aby i po vstupu do EU byla zachována její suverenita nad rozhodováním o budoucnosti svého ropného bohatství. Vyjednávací týmy rovněž žádaly, aby si Norsko mohlo samo koordinovat a provádět veškeré práce na kontinentálním šelfu a aby stát mohl skrze státní společnost Statoil do obchodu s ropnými produkty zasahovat.

Clive Archer a Ingrid Sogner uvádějí, že Norsko v jednáních vystupovalo z pozice největšího západoevropského producenta ropy. Vyjednávači apelovali na uplatnění principu subsidiarity a upozorňovali, že pokud nedojde ke konsensu, výrazně by tím poklesly šance na kladný výsledek referenda. Energetickou kapitolu se podařilo uzavřít ke spokojenosti norských vyjednávačů. Jejich požadavky byly ve velké míře zohledněny a schváleny na zasedání ministrů energetiky členských zemí EU. Norsku bylo v přístupové smlouvě přiznáno právo na kontrolu těžby ropy a zemního plynu v Severním moři.⁴⁵

4.4.2 Regionální politika

V této kapitole se Norsko snažilo vyjednat schválení statusu svých severních provincií jako méně rozvinutých regionů, které mají nárok na dotace z fondů EU. Týkalo se to celé severní poloviny země. Argumentovalo snahou zabránit pokračujícímu vyliďňování severních provincií. Migrace z venkovských oblastí do měst a také ze severu na jih země, kde jsou rozmanitější pracovní příležitosti, je velkým fenoménem současného Norska.

Výsledky vyjednávání v této kapitole shrnují opět Clive Archer a Ingrid Sogner. EU se zavázala, že řídko obydlené severské regiony s hustotou zalidnění nižší než 8 obyv./km² obdrží finanční prostředky z komunitární pokladny. S výší vyjednaných dotací projevila nesouhlas Strana centra, která měla tradičně silnou podporu právě na venkově na severu země. Podle jejich představitelů tyto dotace nebudou moci plně vykompenzovat škrt

⁴⁴ <http://www.eu-norge.org/Politikkomrader/Energi/> (ověřeno k 15. 5. 2008)

⁴⁵ Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway...*, s. 59-61.

v souvislosti s uzavřením kapitol o zemědělství a rybolovu, které severním oblastem větší díl financí naopak odčerpají.⁴⁶

4.4.3 Zemědělství

Zemědělský sektor Norska se podle EU měl přizpůsobit režimu Společné zemědělské politiky (SZP). Klimatické podmínky pro zemědělství se však v Norsku značně odlišují od ostatních členských států. Klíčovou otázkou proto bylo, zda budou mít místní zemědělci garantovány srovnatelné výdělky se svými kolegy v EU. S podobnými požadavky vystupovaly také Švédsko a Finsko. Hlavním problémem bylo, že výrobní ceny byly dvakrát vyšší než v ostatních členských státech. „77% příjmů norských zemědělců přicházelo na počátku 90. let od státu (dotace, příspěvky). V EU tento poměr činil 48 %. Výdaje na norské zemědělství dosahovaly 4 % výdajů státního rozpočtu.“⁴⁷

Výsledkem jednání bylo, že v prvních 7 letech členství v EU měla norská vláda pravomoc přijímat taková opatření, která by zabránila narušení trhu se zemědělskými výrobky. Ve zvýšené míře měly být dotace z evropských fondů poskytnuty regionům v severním Norsku. Vláda tedy vyjednala sedmileté přechodné období, ve kterém mohla poskytovat dotace takovým odvětvím, která by jinak na dotace ze strany EU neměla nárok. Po tomto přechodném období však žádné garance poskytnuty nebyly. Domácí zemědělské organizace by tím ztratily mnoho ze svého významu, protože byly úzce napojeny na norské ministerstvo zemědělství a mohly zde snáze prosazovat zájmy zemědělců. Kdyby tyto zájmy musely prosazovat v Bruselu, bylo by to pro ně nesrovnatelně obtížnější.

4.4.4 Rybolov

„Norsko je největším vývozcem ryb a rybích produktů na světě a EU je nejdůležitějším trhem, kam tento export směřuje.“⁴⁸ Je proto logické, že některé principy Společné rybářské politiky EU (jako např. kvóty omezující počet vylovených ryb) vyvolávaly v Norsku kontroverze. Tyto kvóty byly v EU nižší než kvóty stanovené norskou vládou. Snahou vyjednávačů tedy bylo zachovat existující norské kvóty. Mezi další požadavky patřilo např. zaručení neomezeného přístupu pro produkty rybářství po celém trhu EU a zachování výlučné 12 mílové zóny pro rybolov alespoň do roku 2002.

⁴⁶ Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway...*, s. 62.

⁴⁷ <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=747> (ověřeno k 29. 4. 2008)

⁴⁸ <http://www.regjeringen.no/nb/sub/Europaportalen/Europatemaer/europa-fisk/Mer-om-EUs-fiskeripolitikk.html?id=447100> (ověřeno k 15. 5. 2008)

„Norsko neprosadilo např. požadavek neomezeného přístupu na rybářský trh po celé EU (francouzská či španělská vláda prosadila zavedení kvót na dovoz ryb z Norska, protože se snažila chránit zájmy svých rybářů). Naopak se podařilo prosadit uchování výlučné 12mílové rybářské zóny do roku 2002. Norsko mělo poté postupně pozbýt suverénní právo spravovat své zdroje ryb v norských vodách. Toto právo mělo přejít na ES.“⁴⁹ Gro Harlem Brundtlandová prezentovala výsledky přístupových jednání jako úspěšné.

Ve výsledku můžeme říci, že Norsko vyměnilo exkluzivní kontrolu nad svými pobřežními vodami za svobodnější přístup k velmi lukrativnímu evropskému trhu. Rybářské organizace však projevíly nesouhlas s uzavřenými dohodami. Zklamání panovalo nad ztrátou suverenity v pobřežních vodách a zavedením kvót pro vývoz do jihoevropských států.

4.5 Výsledky jednání

Obě strany ve vyjednávání byly ochotny ke kompromisům, což se pozitivně odrazilo na poměrně rychlém průběhu jednání. V samotné EU mělo Norsko tradiční spojence jako Dánsko a Velkou Británii, které se několikrát postavily za norské požadavky. Největším zastáncem severního rozšíření EU se však ukázalo být Německo, které chtělo vyvážit předchozí vlny rozšiřování směrem na jih a mělo ve Skandinávii významné obchodní zájmy.

Norská vládě se podařilo vyjednat zhruba to, co očekávala, a proto svou snahu považovala za úspěšnou. Pro odpůrce členství v EU však dosažené výsledky představovaly vyplnění jejich nejhorších obav.

Jednání byla ukončena v březnu 1994. Byla to však zejména EU, jež tlačila na jejich rychlý průběh. Norská strana se snažila proceduru mírně protahovat, aby domácí veřejné mínění mělo více času na „smíření“ s potenciálním vstupem do EU. Delší vyjednávání také vedlo k tomu, že ve Švédsku a Finsku byla referenda stanovena na dřívější termíny a v případě jejich pozitivního výsledku by podle názoru vlády bylo snazší přesvědčit voliče v Norsku, aby hlasovali pro vstup. Tato strategie se však ukázala jako nepřiliš šťastná. Průzkumy veřejného mínění ve Švédsku a Finsku nebyly nijak optimistické a navíc začínalo být zřejmé, že prodlužování jednání dává do rukou další argument odpůrcům EU. Přestože se nakonec podařilo vyjednat uspokojivý kompromis, kampaň odpůrců opět nabrala populistický směr a na vyjednaných detailech (kvóty, přechodná období, apod.) až tak nezáleželo.

⁴⁹ Archer, Clive. *Norway outside the European Union: Norway and European integration from 1994 to 2004*. Routledge, New York 2005, s. 116.

5. Alternativní cesta pro Norsko

5.1 Referendum 1994

Po uzavření jednání na jaře 1994 mohla definitivně začít kampaň pro vstup do EU. Vláda však musela její začátek odložit vzhledem k mimořádné konferenci Dělnické strany v červnu a tradiční letní přestávce, a tak oficiální vládní kampaň odstartovala v srpnu 1994, pouhé 3 měsíce před referendem. Odpůrci vstupu tak měli daleko větší čas působit na veřejné mínění – jejich kampaň probíhala již několik měsíců, přípravy sahaly až několik let zpět.

5.1.1 Hnutí proti vstupu Norska do EU

Nejvýznamnější organizací, která se stavěla proti vstupu Norska do EU, bylo hnutí Ne EU (Nei til EU). „Vzniklo jako informační výbor na konci roku 1988 a o dva roky později se transformovalo na politickou organizaci. Brzy se stala největší politickou organizací v Norsku. Roku 1994 měla 140000 členů napříč politickými stranami.“⁵⁰ Toto hnutí bylo daleko efektivnější než podobné, které působilo před prvním referendem v 70. letech. Bylo řízeno jako jakákoli jiná politická strana. Existovalo centrální vedení, jež se pravidelně scházelo, nechyběl ani kontrolní výbor, přidružené hnutí mládeže (Mladí proti EU) a krajské divize v každém z norských 19 krajů.

Organizace aktivně vystupovala již proti EHP, pořádala informační kampaně, vydávala informační letáky a brožury o dopadech členství v EHP, později v EU. Zemědělské organizace hnutí finančně podporovaly – tyto zdroje představovaly pro Ne EU naprostou většinu příjmů. Hnutí vydávalo vlastní noviny, jež distribuovalo po celé zemi. Před volbami 1993 byly dodávány ve 2 milionech exemplářích⁵¹ do všech domácností. Hlavními argumenty, se kterými organizace pracovala, bylo zajištění státu blahobytu, plné suverenity nad správou svých přírodních zdrojů a také pokračování solidarity. „Podle představitelů Ne EU by např. převzetí režimu SZP vedlo ke snížení produkce norského zemědělství a k růstu nezaměstnanosti farmářů.“⁵²

Do karet euroskeptiků nahrával fakt, že se Norsko řadí mezi jednu z nejbohatších zemí na světě. „Je třetím největším vývozcem ropy na světě (za Saudskou Arábií a Ruskem). Těžba

⁵⁰ http://www.neitileu.no/media/filer/diverse_filer_for_nedlasting/historien_om_eu_kampen_i_norge_pdf (ověřeno k 13. 5. 2008)

⁵¹ Tamtéž.

⁵² <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=747> (ověřeno k 29. 4. 2008)

ropy a zemního plynu a služby s tím spojené se v současnosti podílejí 46% na norském HDP.⁵³

Kromě Ne EU se vytvořilo ještě několik dalších menších organizací, které veřejně působily na veřejné mínění a stavěly se k členství v EU negativně. Jednou z nich byli Sociální demokraté proti EU (SME); jejich členy byli politici z vládní Dělnické strany, kteří s oficiálními kroky strany nesouhlasili. Působnost tohoto hnutí byla omezena pouze do konání referenda. To, že v samotné vládní straně existovala poměrně početná opozice, ještě více ilustruje obtížnou pozici, v jaké se vláda před referendem nacházela. SME zastávali názor, že pokud země vstoupí do EU, přinese to výrazná omezení v sociální oblasti, jako např. vyšší nezaměstnanost, zvýšení míry zločinnosti a zanedbávání problémů životního prostředí.

Strana centra vystupovala opět jako v roce 1972 proti vstupu Norska. V jejím čele stála Anne Enger Lahnstein, jež byla médií prezentována jako hlavní oponentka premiérky Brundtlandové. Obě předsedkyně stran se před referendem utkaly v mnoha televizních i rozhlasových debatách.

Rovněž socialisté stáli na straně odpůrců evropské integrace, ovšem pokud by občané v hlasování vyjádřili přání do EU vstoupit, byli ochotni jejich názor respektovat a podpořit jej i v následném hlasování ve Stortingu.

5.1.2 Hnutí pro vstup Norska do EU

Vládní představitelé jako premiérka Gro Harlem Brundtlandová, ministr zahraničí Bjørn Tore Godal či ministr pro rybolov Jan Henry Olsen se stali hlavními tvářemi vládní kampaně za vstup země do EU. „Výsledek jednání podle norské vlády zajistí Norsku mír a stabilitu, pokračování štedrého sociálního systému, vysokou zaměstnanost a ekonomický růst, aniž by země ztratila suverenitu.“⁵⁴ Dalším argumentem, na který vláda hodně spoléhala, byl fakt, že spolu s Norskem žádaly o vstup další dvě severské země – Švédsko a Finsko. Vládní politici rovněž zdůrazňovali, že v Evropě probíhají významné změny, na které je třeba reagovat (zejména potenciální rozšiřování EU na východ).

Vytvořily se i další iniciativy podporující směřování země do EU. Nejvýznamnější bylo Evropské hnutí, které vzniklo roku 1992, tedy až rok a půl po ustanovení hnutí Ne EU. Podle Ivera Neumanna Evropské hnutí nikdy nedosáhlo takového významu a akceschopnosti jako Ne EU. V době těsně před referendem mělo asi 35000 členů. Jelikož Ne EU působilo již

⁵³ Hroch, Miroslav a kol. *Dějiny Norska...*, s. 279.

⁵⁴ http://www.jasiden.no/om_oss/Vedtekter/8750/EBs_politiske_manifest_2005-2007_-_endelig_vedtatt.pdf (ověřeno k 14. 5. 2008)

dlouho před ustanovením Evropského hnutí, nastolilo ve své kampani mnoho otázek týkajících se vstupu do EU. Evropské hnutí a vůbec všechny subjekty, které podporovaly vstup do EU, byly ve své kampani zatlačeny do defenzívy a zaměřily se na vyvracení argumentů svých odpůrců, objasňování nastolených otázek, apod.⁵⁵

Z NE na ANO – to bylo další hnutí, které podporovalo vstup Norska do EU a sestávalo z lidí, kteří v roce 1972 volili proti, ale nyní změnilí názor. Jako důvody nejčastěji uváděli dalekosáhlé změny v Evropě i ve světě. Akce za členství Norska v EU byla hnutím, které se opíralo především o členy z řad norských V.I.P. – tedy umělců, sportovců i jiných veřejně známých osob. Jeho představitelé se nepouštěli do detailních analýz, spíše chtěli vystupovat proti hrozbám, které ve své kampani načrtávali odpůrci vstupu. Vedle mnou zmíněných hnutí a organizací vznikla ještě řada dalších, často bizarních iniciativ, jako např. Brunety pro EU, Ženy pro EU, Sámové pro EU, apod. Objevila se i iniciativa s názvem Nevíme.

Tradičním zastáncem vstupu Norska do EU byla konzervativní strana Høyre. Ta podporovala politiku Dělnické strany a nevystupovala ve veřejné debatě příliš výrazně.

5.1.3 Závěrečná kampaň

V září 1994 se konalo referendum o vstupu do EU ve Finsku. „Krátce předtím proběhl v Norsku průzkum veřejného mínění, ve kterém se 46% respondentů vyjádřilo, že v případě vstupu Švédska a Finska budou rovněž hlasovat pro, zatímco 41% by hlasovalo proti. Pokud by ovšem dva severští sousedé zůstali mimo EU, počet příznivců integrace by klesl na 35%, proti by hlasovalo 45% a 20% zůstávalo nerozhodnuto.“⁵⁶

16. 10. se 56,9%⁵⁷ finských hlasujících rozhodlo pro vstup své země do EU. Zastánci norského členství prezentovali tento výsledek jako své vítězství, odpůrci namítali, že většina byla velice těsná a že pro Norsko vlastně nic neznamena. Ve Finsku hlasovali pro zejména lidé na jihu země a ve velkých městech, ovšem sever a venkov vstup do EU odmítaly. „V následném průzkumu veřejného mínění v Norsku se ukázalo, že finské referendum spíše zmobilizovalo odpůrce vstupu, když se 51% dotázaných vyslovovalo proti a pouze 31% pro.“⁵⁸

⁵⁵ Neumann, Iver. *This little...*, s. 119.

⁵⁶ Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant...*, s. 204.

⁵⁷ Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway...*, s. 75.

⁵⁸ Tamtéž, s. 76.

13. 11. 1994 proběhlo referendum i ve Švédsku. 52,3%⁵⁹ hlasujících se vyslovilo pro, 46,8%⁶⁰ proti. Bohužel pro norskou vládu, švédský výsledek nepřinesl tolik očekávaný efekt na norské voliče. Z větší části to bylo proto, že organizace působící proti vstupu do značné míry počítaly s možností, že referendum ve Švédsku takto dopadne a voliče na tuto alternativu psychicky připravovaly.

28. 11. 1994 se konečně mohli norští občané vyslovit k tolik diskutované otázce členství své země v EU. „Pro hlasovalo 47,8%, proti 52,2%. Účast byla velmi vysoká – 89%, což je téměř o 10% více než v roce 1972.“⁶¹ Většina ostatních ukazatelů však byla velice shodná s rokem 1972, přestože se mezitím odehrály ve světě velice významné změny. Pro vstup hlasovala většina obyvatel jihu a východě země, většina obyvatel velkých měst a průmyslových oblastí. Naopak odpůrci obývali většinou severní a západní části země, venkov a zemědělské oblasti. Pravicoví voliči častěji hlasovali pro, zatímco příznivci levice byli proti.

Rozložení hlasů však nelze vidět takto zjednodušeně. Nebyli to jen farmáři a rybáři na venkově a na severu země, kdo hlasovali proti. V Norsku nežije 52% rybářů a zemědělců, a tak je nutné hledat oponenty vstupu napříč politickými stranami, profesemi, regiony, zkrátka všemi vrstvami otevřené a demokratické norské společnosti. Vláda navíc nedokázala ve své kampani působit na voliče natolik efektivně, jako se to podařilo hnutí Ne EU. Nepodařilo se jí dostatečně vyvrátit jejich argumenty o ztrátě suverenity, ocitla se v defenzivní situaci a nebyla schopna nabídnout členství v EU jako lákavější alternativu.

5.2 Porovnání referend z let 1972 a 1994

V obou případech můžeme najít mnoho shodných rysů. Hlavní témata kampaně byla stejná – rybolov, zemědělství, nerostné bohatství, suverenita. Odpůrci vstupu se nacházeli zejména nalevo politického spektra a na venkově. Zemědělské organizace hlasitě vystupovaly proti členství Norska a hnutí jako Ne EU začala svou kampaň dlouho před svými názorovými oponenty (jako např. Evropské hnutí). U moci byla vždy menšinová vláda Dělnické strany, která se musela potýkat s opozicí ve vlastních řadách.

Nejdůležitější rozdíl lze vysledovat v mezinárodním kontextu obou referend. Změnila se především geopolitická situace ve světě a samotná podstata organizace, do níž Norsko mohlo potenciálně vstoupit. EU, na rozdíl od ES, zahrnovala společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, jednotný vnitřní trh – zkrátka vstup do EU znamenal přijetí více

⁵⁹ Nordstrom, Byron. *Scandinavia...*, s. 353

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Arter, David. *Scandinavian politics...*, s. 336.

závazků než by tomu bylo v roce 1972. Rovněž skladba a počet členských států byl značně odlišný v roce 1972 a 1994, a tím se proměnil i charakter celé organizace.

V severském kontextu, který je pro obyvatele skandinávských zemí velmi důležitý, najdeme také důležité rozdíly. V roce 1972 nebyla žádná severská země členem ES a norské referendum se konalo týden před dánským – nebylo tedy tímto způsobem ovlivněno. V roce 1994 Dánsko již členem EU bylo, zatímco Švédsko a Finsko absolvovalo referenda s pozitivním výsledkem. Argument pro potenciální posílení severské spolupráce byl najednou na straně příznivců vstupu do EU, v roce 1972 to bylo naopak.

Před druhým referendem se norským vyjednávačům podařilo uzavřít výhodnější podmínky vstupu než v 70. letech. Např. byla uznána specifická pozice severského zemědělství s nároky na zvýšené dotace od EU, rovněž dohoda o rybolovu byla výhodnější. Samotné Norsko se však od roku 1972 také změnilo. Nyní bylo díky ziskům z ropy daleko bohatší, a tak ani lepší vyjednané podmínky oproti roku 1972 nepřesvědčily většinu voličů, že v EU se jim bude žít lépe. Všeobecně rozšířený skepticismus vůči základní ideji evropské integrace v zemi přetrval. Norové byli na počátku 90. let spokojeni s životem ve vlastní zemi a - podpoření vzrůstajícími zisky z prodeje ropných produktů - vyslovili (byť těsně) nesouhlas s vládní politikou týkající se evropské integrace.

5.3 Důsledky rozhodnutí

Přestože mnozí očekávali dalekosáhlé změny na domácí politické scéně, k pádu vlády po referendu nedošlo a Dělnická strana zůstala u moci po celé čtyřleté volební období až do roku 1997. Premiérka Brundtlandová rezignovala v roce 1996 a odešla do penze. V době svého odchodu z funkce byla stále velmi populární.

Vláda Dělnické strany se po referendu zaměřila na budování těsných vztahů s EU. Příležitost pro spolupráci poskytovala Dohoda o EHP, jež zůstala základním rámcem pro vzájemné vztahy. Norsko se tak mohlo alespoň zčásti podílet na dění v EU. Tento kurs udržovala i nová pravostředová vláda, která se dostala k moci po parlamentních volbách v roce 1997.

Ekonomická spolupráce s EU pokračovala v zásadě stejně, avšak objevily se i určité komplikace. Dříve bezcelní vývoz ryb do zemí ESVO (Rakousko, Švédsko, Finsko) nyní narážel na celní bariéru, protože rybářské výrobky nebyly zahrnuty v Dohodě o EHP. Zmíněné tři státy se totiž staly od 1. 1. 1995 členy EU. „Norsko proto zahájilo vyjednávání s EU s cílem odstranit cla na vývoz rybích produktů do těchto tří zemí. Ve výsledku dosáhlo

zrušení celních bariér, avšak tento problém ukázal, jaké komplikace pro norský zahraniční obchod může rozhodnutí voličů přinést.⁶²

Dalším tématem jednání mezi Norskem a EU po referendu 1994 byl tzv. Schengenský prostor⁶³. Mezi severskými státy existoval volný pohyb osob již od roku 1952 (viz kap. 2.1). Dánsko, Švédsko a Finsko nechtěly vstoupit do Schengenského prostoru, omezeného pouze na státy EU, a podařilo se jim vyjednat i členství Norska a Islandu od roku 2001. I tento krok měl v Norsku své oponenty, proti vystupovala hlavně Strana centra. Kritizovala nulovou rozhodovací pravomoc Norska v otázkách Schengenského prostoru a vyslovovala obavy o zachování bezpečnosti země.

Přestože Norsko nebylo členem, bylo nuceno sledovat dění uvnitř Unie. Týkalo se to např. uzavření Amsterdamské smlouvy roku 1997. „Norští politici apelovali na představitele EU, aby se v jednáních o podobě smlouvy zabývali přednostně otázkou zaměstnanosti, což našlo pochopení u velkých zemí s levicovými vládami (Francie, Británie). Další oblastí, o kterou Norsko projevovalo zvýšený zájem, byla ochrana životního prostředí a spolupráce v oblasti justice a bezpečnostní politiky.“⁶⁴ Norští politici si byli vědomi, že vyjednanou podobu smlouvy bude muset Norsko respektovat, avšak nebude o ní moci hlasovat. Spoléhali přitom na synchronizaci svých zájmů se zájmy ostatních severských zemí, jež byly součástí EU. Minimalistický výsledek jednání o nové smlouvě však nakonec pro Norsko žádné významné důsledky neznamenal.

⁶² Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant...*, s. 213.

⁶³ Území zahrnující některé evropské státy (země Schengenské dohody), na kterém mohou osoby překračovat hranice smluvních států na kterémkoliv místě, aniž by musely projít hraniční kontrolou.

⁶⁴ Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway...*, s. 158.

6. Norsko a EU na počátku 21. století

6.1 Aktuální situace ve vztahu Norska a EU

12. září 2005 se v Norsku po čtyřech letech konaly volby do Stortingu. V souladu s předvolebními průzkumy v nich uspěla Dělnická strana. Po období vlády pravostředových stran (2001-2005) se tak k moci dostala opět levice. Jejími koaličními partnery však jsou strany, se kterými se v mnoha důležitých bodech programu zcela rozchází. Jedním z nich je i otázka případného dalšího pokusu o přistoupení k EU.

Na rozdíl od členských států EU je Norsko jen pasivním příjemcem evropské legislativy týkající se jednotného trhu, bez možnosti aktivně se účastnit na tvorbě těchto předpisů. Tato skutečnost patří v současnosti k nejsilnějším argumentům hovořícím pro vstup Norska do Unie. Země navíc měla před rozšiřováním EU v letech 2004 a 2007 s novými členskými státy uzavřeny dohody o volném obchodu, a to např. i s rybími produkty. „Poté, co tyto země vstoupily do EU, dohody ztratily platnost a norské rybí produkty vyvážené do těchto 12 zemí nyní podléhají cłům EU, právě kvůli vyjmutí oblasti rybolovu z EHP. Tento fakt pak hraje úlohu při změně pohledu na EU i v tradičně euroskeptických oblastech na západním pobřeží Norska a na severu země.“⁶⁵

Určitou změnu nálady norských voličů, přiklánějících se pozvolna spíše na eurooptimistickou stranu, však zastavil schvalovací proces tzv. evropské ústavy. Po neúspěchu ratifikačních referend v Nizozemí a ve Francii a následné krizi v Unii se u Norů podpora vstupu do EU okamžitě propadla. Se stoupajícím počtem sporů v Unii klesá její atraktivnost v norských očích. „Podle aktuálního průzkumu pro deník Aftenposten by letos v květnu volilo 35% respondentů pro, 52% proti a 13% dotázaných si není jisto, jak by v referendu hlasovali. Oproti loňskému průzkumu vzrostl počet odpůrců vstupu do EU o 5%.“⁶⁶

V současnosti se otázka případného norského členství v Unii opět na jistou dobu odkládá. Strany vládní koalice se po oznámení volebních výsledků v roce 2005 nechaly slyšet, že se v otázce EU nedohodnou. Vládní strany se zavazují nepředkládat agendu norského vstupu do EU – to by totiž mělo za následek rozpad celé vlády. „Většina lidí v Norsku vidí, že si můžeme dovolit zůstat pouze blízkým spolupracovníkem EU. Myslím, že se dá říci, že během té dlouhé doby bylo veřejné mínění občas pro a občas proti vstupu Norska do EU, ale je to víceméně stále stejné. Ovšem tato záležitost není na programu

⁶⁵ Gažovič, Ondrej – Minařík, David. Norsko opět dál Evropské unii. *Revue Politika*, roč. 16, č. 9, 2005, s. 36.

⁶⁶ http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_trondelag/1.5632802 (ověřeno k 14. 5. 2008)

politických jednání. Žádná politická strana nenavrhuje, aby se rozjela kampaň za nový pokus o členství v Evropské unii,⁶⁷ uvedla v rozhovoru pro portál Euractiv.cz tajemnice norského ministra zahraničních věcí Elisabeth Walaas.

6.2 Možnosti dalšího vývoje

Jednou z možností pro Norsko je zachovat status quo, tedy vztahy s EU na současné bázi, případně je podle potřeby mírně upravovat. V nejbližších letech je tato varianta pravděpodobně nejreálnější. Jen těžko si lze představit, že by se některá vláda pokusila v tak krátkém časovém sledu o nastartování nového přístupového procesu s rizikem třetího odmítnutí ze strany voličů. Proto se domnívám, že k případnému dalšímu podání přihlášky by mohlo dojít až s odstupem několika let, či spíše desítek let. Současná forma spolupráce s EU prostřednictvím EHP umožňuje přístup k jednotnému evropskému trhu a úsporu některých nákladů spojených s plným členstvím (to se týká zejména Společné zemědělské politiky).

Tři nejvýznamnější průmyslová odvětví pro norské hospodářství (rybolov, lodní doprava, těžba ropy) nejsou nyní plně závislá na rozhodování a politice EU, nýbrž na celosvětové poptávce a globálním stavu ekonomiky, což lépe odráží skutečnost, že Norsko s těmito produkty zdaleka neobchoduje jen v rámci EU.

Otázkou zůstává, jak dlouho stávající status vydrží, respektive jej bude EU ochotná akceptovat, protože Norsku z něj plynou většinou výhody. Jak zmiňuje Clive Archer, Dohoda o EHP představuje pro EU možnost, jak Norsko jejím prostřednictvím více zapojit do integračních struktur, např. tím, že by do této dohody přesunula některé společné politiky.⁶⁸

Významným faktorem, který by mohl norskou veřejnost i politické představitele přimět k přehodnocení postoje k EU, je bezpečnost. Tato otázka byla vždy pro Norsko klíčová (na základě historických zkušeností). Vývoj v této problematice však závisí především na dění ve světě a globální bezpečnostní situaci.

Zhoršení ekonomické situace Norska je další možnost, jež by mohla voliče přesvědčit pro vstup do EU. „Vyčerpání zásob ropy by vedlo k poklesu příjmů, což by mělo za následek omezení štědrého sociálního systému, který bude v 21. století stále více zatěžován kvůli stárnutí norské populace.“⁶⁹

Razantní poklesy příjmů rybářů jako důsledek toho, že Norsko je vyčleněno z evropského společného rybářského trhu – to je reálná varianta, jež by rovněž vzala

⁶⁷ <http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/interview/elisabeth-walaas-mozny-vstup-do-eu-neni-v-norsku-na-programu-politicky-jednani> (ověřeno k 28. 4. 2008)

⁶⁸ Archer, Clive. *Norway outside...*, s. 88.

⁶⁹ Arter, David. *Scandinavian politics...*, s. 350.

argumenty rybářským organizacím. Veškerý vývoj však bude záležet také na vnitřním stavu samotné EU. Pokud tato bude procházet nějakou vážnější krizí či bude např. docházet k posilování centralistického řízení organizace, je méně pravděpodobné, že by se Norsko stalo v dohledné době jejím členem.

7. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se snažil odpovědět na otázku, proč je postavení Norska v rámci evropských integračních struktur svým způsobem specifické. Země splňuje podmínky pro plné členství, patří mezi stabilní demokracie s vysokou životní úrovní a prosperující ekonomikou. Členem EU však stále není a v dohledné době pravděpodobně ani nebude.

Nejdůležitější roli v tomto problému mají ekonomické aspekty. Norsko je velmi bohatá země - v první řadě díky objevení obrovských nalezišť ropy a zemního plynu v roce 1969. V současnosti je Norsko po Saúdské Arábii a Rusku třetím největším vývozcem ropy na světě. Norové přitom bohatství získané prodejem ropy chtějí využít i pro budoucnost – „ročně nejsou utracena více než 4 % z ročních příjmů z ropy - a peníze se ukládají do tzv. Government Petroleum Fund, ve kterém se zhodnocují pro život Norů po vytěžení ropy. Jeho hodnota k roku 2007 byla zhruba 180 miliard dolarů.“⁷⁰ Norsko rovněž disponuje vyspělým rybolovným a lesnickým průmyslem a patří ke světové špičce ve využívání obnovitelných zdrojů elektrické energie.

Tato prosperující odvětví poskytují obyvatelům země určitou garanci, že jejich životní standard bude zachován i v případě, že Norsko zůstane nadále mimo EU. Vysoké příjmy z těžby ropy umožňují vládě dál štědře dotovat odvětví, která si na sebe nedokážou vydělat – jedná se zejména o norské zemědělství, jež se svými omezenými klimatickými podmínkami musí čelit zahraniční konkurenci. Přechod Norska na režim Společné zemědělské politiky EU by vedle očekávaného snížení objemu zemědělské produkce a pravděpodobného nárůstu nezaměstnanosti mezi norskými farmáři vedl i ke snížení cen zemědělských produktů a potravin. Norští spotřebitelé jsou ovšem ochotni zaplatit za potraviny i vyšší ceny, pokud se tím zajistí zachování tradiční norské zemědělské činnosti. Zde se dostávám k dalšímu důvodu, který zatím brání vstupu Norska do EU, a tím je norská národní hrdost a obavy ze ztráty národní identity.

Většina občanů totiž v obou referendech považovala členství Norska v EU za odklon od tradičních norských hodnot založených na suverenitě a otevřené společnosti. Evropská společenství a jejich nadnárodní charakter představovaly v očích Norů ohrožení národní suverenity, kterou získali v roce 1905 po dlouhém období dánské a švédské nadvlády. Norsko navíc pohlíží s mírným despektem na způsoby rozhodování a tvorby legislativy v EU, které jsou převážně v rukou nevolených bruselských úředníků.

⁷⁰ Gažovič, Ondrej – Minařík, David. Norsko..., s. 37.

Výsledky obou referend byly velice těsné, a tak kromě výše zmíněných okolností hrály důležitou roli i další faktory, které mohly několika rozhodujícími procenty zvrátit výsledek. Například efektivněji vedená kampaň odpůrců norského členství či v případě roku 1972 fakt, že se referendum v Norsku konalo dříve než v Dánsku.

Norská politika je ve vztahu k EU velmi pragmatická. Země se účastní EHP, což přináší veškeré výhody spojené se svobodným pohybem zboží, služeb, kapitálu a osob v EU. Na rozdíl od svých severských sousedů je pevně zakotveno v NATO a nepotřebovalo proto v Unii hledat dodatečné bezpečnostní záruky.

Zřejmě největším přínosem vyplývajícím z členství v EU by byla možnost Norska zevnitř aktivně ovlivňovat vývoj evropského integračního procesu a spolupodílet se na přípravě legislativy EU. V rámci EHP má totiž Norsko pouze omezené možnosti.

Nyní bohužel nelze nalézt odpověď na otázku, zda a kdy Norsko do EU vstoupí. Současná politická situace v Norsku i v EU napovídá, že v dohledné době zůstane tato severská země mimo Unii. Klíčovým vodítkem pro budoucí kroky vlády v otázce členství v EU bude míra podpory občanů, stav domácí i celosvětové ekonomiky, mezinárodní bezpečnostní situace a další vnitřní vývoj EU.

Summary

In my bachelor thesis I tried to answer the question, why has Norway's position in the process of European integration been so unique and why Norway isn't a member state of the EU. It fulfils all conditions for potential accession, but nevertheless, the Norwegians rejected this two times in referendums. In addition, it seems unlikely that Norway will access the EU in the near future.

Based on the analysis of accessible literature and other relevant materials I found that the reasons are primarily economic. Norway is a very rich country (mainly because of oil reserves), so it is possible for the government to be very largesse and richly subsidy less competitive sectors – especially agriculture. Norway would also like to keep sovereignty over its developed fisheries, forestry and energetic policy. The Norwegian society is also typical for its wide range of opinions, respect for the interests of the country, national pride and sense for freedom.

Thanks to the flourishing economy, the Norwegians are satisfied with the quality of life in their country and they don't have the feeling that the EU is more attractive for them. The government's campaign wasn't convincing enough and it couldn't compete with the campaign of the no side.

Norway gained its independence in 1905 after a long period of foreign rule (Danish, later Swedish). The national identity of the Norwegians is marked by the long struggle for independence and the word *union* is still quite unpopular. In both referendums, the majority of voters considered the membership in the EU to be a symbol of the end of Norwegian sovereignty.

Current policy towards EU is very pragmatic in Norway, which is the member state of the European Economic Area. This allows Norway to be involved in the free movement of goods, services, people and capital. It is also part of the Schengen system and is integrated in NATO. On the other hand, it doesn't have the right to co-decide in the law-making process and has to incorporate 60% of *acquis communautaire*.

It is impossible now to answer the question if and when will Norway join the EU. It is unlikely that this will happen in the near future. Problems with ratifying The Constitution Treaty of the EU brought down the attractiveness of the EU in Norway and the government won't risk another unsuccessful attempt in the next few years. This could alter only due to some changes in the global security situation, recession of the Norwegian economy or inner progression in the EU.

Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura

Allen, Hilary. *Norway and Europe in the 1970s*. Universitetsforlaget, Oslo 1979.

Archer, Clive. *Norway outside the European Union: Norway and European integration from 1994 to 2004*. Routledge, New York 2005.

Archer, Clive - Sogner, Ingrid. *Norway, European Integration and Atlantic Security*. SAGE, London 1998.

Arter, David. *Scandinavian politics today*. Manchester University Press, Manchester 1999.

Gažovič, Ondrej – Minařík, David. Norsko opět dál Evropské unii. *Revue Politika*, roč. 16, č. 9, 2005.

Gstöhl, Sieglinde. *Reluctant Europeans: Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration*. Lynne Rienner, Boulder 2002.

Hansen, Lene – Wæver, Ole (eds.). *European Integration and National Identity*. Routledge, London 2002.

Hellevik, Ottar a kol. The Common Market Issue in Norway: A Conflict between Center and Periphery. *Journal of Peace Research*, vol. 12, No. 1, 1975.

Hroch, Miroslav a kol. *Dějiny Norska*. NLN, Praha 2005.

Ingebritsen, Christine. *The Nordic States and European Unity*. Cornell university press, Ithaca 1998.

Kan, Aleksandr Sergejevič. *Dějiny skandinávských zemí*. Svoboda, Praha 1983.

Křen, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Argo, Praha 2005.

Miles, Lee (ed.). *The European Union and the Nordic Countries*. Routledge, London 1996.

Nordstrom, Byron. *Scandinavia since 1500*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2000.

Riste, Olav. *Norway's foreign relations: a history*. Universitetsforlaget, Oslo 2005.

Internetové zdroje

<http://encyklopedie.seznam.cz>

www.aftenposten.no

www.eu-norge.org

www.euractiv.cz

www.integrace.cz

www.jasiden.no
www.neitleu.no
www.nrk.no
www.regjeringen.no